

مکتب اصفهان

ابداع مجدد مفهوم شار :

ابداع مجدد مفاهیم شهرسازی، قبل از تشکیل دولت صفوی در دل حکومت های قره قویونلو و آق قویونلو نطفه می بندد. ایجاد مجموعه " حسن پادشاه " در تبریز به عنوان شهری جدید در کناره تبریز قدیم، نشانه ای از این مطلب است. میدانی وسیع در میانه که در اطراف آن درگاه (عالی قاپو)، مسجد جامع، بیمارستان و دهانه اصلی بازار و ضرابخانه ساخته شده است. عمارت درگاه بر میدان مسلط است. حضور اولین سلاطین صفوی در دربار " اوزون حسن " اولین مفاهیم از شهر آرمانی را در ذهن آنها به وجود آورد. که اولین بازتابش به هنگام حکومت شاه طهماسب و پایتخت شدن قزوین بروز میکند. نکته مهم اینکه همه این اقدامات نه در "دل شهر کهن" چون تبریز و قزوین بلکه در کناره آن و در دل املاک خاصه انجام می گیرد و اینگونه خود مبنای ایجاد شهری جدید میگردد مانند تهران در زمان شاه طهماسب اول و یا شهر اشرف در زمان شاه عباس اول. تغییر پایتخت از قزوین به اصفهان و شکل گیری دولت قاهر مرکزی و استیلای سیاسی- عقیدتی آن سبب می گردد تا این دولت به مادیت بخشیدن به مفاهیم سیاسی، عقیدتی، فرهنگی و اقتصادی و اجتماعی خود بپردازد و به شهر چون نماد و تجسد کالبدی - فضایی این مفاهیم بنگرد. اجرای شار جدید اصفهان به مدت 25 سال، از اولین سالهای قرن 11 هجری قمری (17 میلادی) نشانه ای از این نمادگرایی می باشد که مکتب اصفهان نام گرفته است. این شار علاوه بر شهر قدرت، شهر نمایش شهر آرمان نیز می باشد در عین آنکه شهر بازار و شهر سرمایه است، شهر دیوان نیز می باشد. بادر بر گرفتن همه این مفاهیم شهر منطقه گستره عمل آنست. منطقه را تعریف می کند و از آن تعریف می پذیرد.

مقایسه مکتب اصفهان با دوره هم عصرش در اروپا:

سازمان دیوانی دولت صفوی و سبک اصفهان هم عصر با دوره رنسانس اروپا می باشد (قرن 17) ولی این سبک قابل مقایسه با سبک باروک (قرن 18) می باشد. پس میتوان نتیجه گرفت دوره صفوی نسبت به دوره هم عصرش در اروپا گامی جلوتر است. در حالی که نو اندیشان دوره رنسانس در پی سامان بخشیدن به شهر قرون وسطایی و تحقق به آرمان شهر هایشان هستند، مکتب اصفهان الگوی آرمانی خود را به اجرا درآورده است.

ویژگی های مکتب اصفهان در شهرسازی

- تلفیق دو روش طراحی ارگانیک و خرد گرا. در اصفهان، بی هیچ مداخله سنگینی در بافت کهن، توسعه جدید شهر منطقی تعریف می گردد. (محور چهار باغ به عنوان لولایی خطی بین سازمان فضایی کهن و نو، با عبور از محور زاینده رود (محوری ارگانیک) ترکیبی از طبیعی و مصنوع را ایجاد کرده)
- در این مکتب هر شهر یا روستا دارای یک میدان یا مرکز ثقل است. این میدان در هر جا که باشد درجه ای است که دولت صفوی از طریق آن خود را به جهان پیرامونش می نماید. عناصر اصلی حکومتی، دیوانی، مذهبی و اقتصادی در کناره ی آن جای میگیرند. (میدان نقش جهان)
- پیدایش مفهوم خیابان. این خیابان یا راه به میدان اصلی شهر می برد و یا به موازات آن کشیده می شود. این خیابان محوری است با درختان بیشمار و نهادهای آب در طرفین و تک بناهایی که نسبت به خیابان عقب می نشینند و در اطراف خود باغ و بستان دارند. عملکرد این خیابان تفرجی است.
- طراحی یک محور جدید و وسیع شهری و ایجاد میدانی وسیع با تعریف روشن انتظام فضایی صریح به عنوان مرکز جدید شهر سبب پیدایش منطقه بندی می شود. برای نخستین بار در شار ایرانی مفهوم تمایزات اجتماعی در کل شهر را تبلور کالبدی می بخشد.
- مطرح شدن معماری در حد مجموعه های شهری نه تک بنا. حتی تاسیسات و تجهیزات شهر، پل ها، آب انبارها و... در مقیاس مجموعه و رده سلسله مراتبی و مکانی مطرح میشوند. (اهمیت ترکیب)

- در مکتب اصفهان نه مقیاس بلکه فضای انسانی مطرح می‌گردد. مقیاس، اندازه ها، احجام، گشودگی ها و... همه بر آن می‌شوند که بیانگر فضای انسانی باشند.
- مستحیل شدن شهر در محیط پیرامونش. شهر در توافق و همزیستی با روستاهای اطرافش می‌باشد. برج و باروی شهر نه به عنوان عنصر متمایز کننده شهر و روستا بلکه حصاریست برای تعریف محدوده کالبدی شهر.
- رونق و آبادانی شهر نه از طریق بازسازی شهر بلکه از مسیر ایجاد مجموعه های شهری خدید در کنار شهر کهن. آنچه اهمیت دارد هماهنگی و هم آوایی فضای جدید و کهن می باشد.
- ایجاد مجموعه های شهری جدید در کنار شهر کهن به عنوان یک دستورالعمل در همه شهرهای ایران به کار گرفته می شود. (گسترده‌گی دامنه مکتب اصفهان)

دستور زبان مکتب اصفهان در شهرسازی :

1. اصول عام : این اصول ناظر بر ابعاد فلسفی و حکمی اند. این دستور زبان بر مبنای چهار نظم مادی (زمینی): آب، خاک، گیاه و هوا و یک نظم معنایی (آسمانی) نظم مقدس شکل می‌گیرد. همان گونه که هر یک از چهار نظم زمینی سایه ای از نظم کیهانی مقدس است، بر همان باور شهر و بنا، شهرسازی و معماری نیز تجلی و حضور این چهار نظم خواهد بود برای یادآوری آن نظم کیهانی.
 2. اصول خاص: اصولی اند که پایه زبان طراحی در معنای مادی آن را می‌سازند. مانند : اصل سلسله مراتب – اصل کثرت – اصل وحدت – اصل تمرکز – اصل عدم تمرکز اصل تجمع – اصل تباین – اصل اتصال – اصل توازن – اصل تناسب – اصل تداوم اصل قلمرو- اصل سادگی – اصل پیچیدگی – اصل ترکیب – اصل استقرار- اصل زمان – اصل ایجاز.
- تمامی این اصول در فضاهای شهری مکتب اصفهان به کار گرفته شده است.

گفته شده پایه گذار مکتب اصفهان در شهرسازی، شیخ بهاء الدین عاملی (شیخ بهایی) بوده است.

تهیه کننده : آرزو بشارتی

جهت مطالعه و دانلود مقالات بیشتر در زمینه معماری و شهرسازی به وب سایت شارکده به آدرس

sharkadeh.ir

سر بزنید.